

V dobách dávných, v dobách ledových...

PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph.D. 2011

Občas se mě lidé ptají, k čemu je mi jako psychologovi hydrogeologické vzdělání. Abych řekl pravdu, nedám na přírodovědu dopustit už proto, že mě naučila pracovat s časem. Vzpomínám si na jednu školní exkurzi do jeskyň. Celý autobus studentů nacpaný v podsvětí a tam nějaká dívka začíná prohlídku naučeným monologem: "V dobách dávných, v dobách ledových..." V té chvíli se všichni začali smát. Znejistěná dívka se udiveně rozhlížela kolem, co udělala špatně. Načež ji profesorka uklidnila: "To je v pořádku. Pokračujte." a nás rozjívené studenty provrtala zlým pohledem. Čemu jsme se ale smáli? Poslední doba ledová, kterou měla dívka na mysli, je otázka 10 000 let. O té žádný geolog neřekne, že je to dávno. Dávno byly možná prvohory, ale rozhodně ne doba ledová - 10 000 let je pro přírodovědce ohlédnutí.

Umět počítat čas na milióny let, přesto být schopen se zabývat milisekundami - to je dovednost, kterou jsem si odnesl z geologie do psychologie. Po čtyřiceti milisekundách se měří pohyb oka třeba při čtení, na dva milióny let se odhaduje evoluce člověka. Hádky se sice počítají na minuty či hodiny, celý rozchod ale trvá okolo pěti let. I psycholog musí umět neustále přecházet z měřítka do měřítka a zároveň nemíchat jablka s hruškami.

Era blahobytu v naší zemi je otázka posledních šedesáti let. To je trvání dvou generací (jedna generace je přibližně 28 let). Je to sice víc než celý můj dosavadní život, přesto z hlediska vývoje společnosti je to jako mávnutí rukou. Naštěstí nebo možná naneštěstí je to doba, kdy se čas ohromě zrychlil. Důvod je prostý naše civilizace překonala hranici, o které se dříve jen snilo. Tou hranicí je plošné překonání hladu. Po celé milióny let trpěla hladem vždy většina společnosti, dnes ho neznají ani bezdomovci.

Na překonání této hranice stála celá vize komunismu a přesto - nikdo z tehdejších myslitelů a visionářů nebyl schopen si představit, co udělá s naší společností jen prosté překonání hranice hladu. Ještě za minulého režimu, když se manželé rozvedli, museli spolu zůstat v jednom bytě třeba ještě šestnáct let. Možná ne ideální řešení, ale přesto lepší než to, co máme dnes. Dnes se partneři v pátek pohádají a on v pondělí bydlí v novém bytě. Má takový plat, že je schopen si zaplatit šest nájmu. Tomu se říká namydleno. Je tak kluzko, že vztahy se rozpadají lusknutím prstů. Rozpadající vztahy jsou pak jednou z hlavních příčin propadu porodnosti.

Vymírání společnosti

Úhrná plodnost se již dlouhodobě pohybuje okolo 1,4 dítěte na ženu. Ale reprodukční jednotka jsou dva lidi - muž a žena, úhrná plodnost tedy musí být alespoň okolo 2,1 dítěte na ženu, aby nám společnost nevymírala. Pod touto hodnotou se ale pohybuje od roku 1980, tedy jednu generaci, a zdá se, že kolem 1,4 se bude úhrná plodnost motat i nadále. To znamená, že musíme počítat s tím, že za jednu generaci žen (28 let) nám vymře třetina populace.

Dnes jsme na samém začátku tohoto procesu, proto kromě demografů vcelku nikoho netrápí. Ale stejně jako geologové bychom měli umět pracovat s časem a představit si tento vývoj trochu do budoucna. Co to udělá třeba s důchodovým systémem? Dnes tento úbytek bezmyšlenkovitě vyrovnáváme přistěhovanci a máme pocit, že se nic neděje. Ale bude to podobné jako u globálního oteplování. Ani tam nejde tolik o pouhý nárůst průměrné teploty, ale především o dramatické rozkolísání počasí či v tomto případě společnosti.

Převratné objevy a děti

Zrychlený čas přinesl i mnoho opravdu převratných vynálezů - auto, televize, počítač. Ty jsou převratné proto, že se nebudou jen tak opakovat. Ano, auta se neustále vyvíjejí, jsou na různé pohony, ale přesto jedna věc se už nezmění. Vratily čas veřejného prostoru o tisíc let zpátky, kdy zde ještě pobíhaly dravé šelmy jako vlci či medvědi. Totiž učinily veřejný prostor nebezpečným. Ty

tam jsou doby dětských part, kde si děti hrály na ulici. Auta učinila ulice neobyvatelnými, rodiče nacpali děti do interiéru, děti se doma nudí, zlobí, ergo je musíme zabavit. Čím? Počítačem, televizí, kroužky...

Kroužky nahradily party, ale pocit sounaležitosti dětem nedávají. Stejně tak i rodiče nadměrně zatěžují. Služebnictvo již není v módě, takže každá matka naježdí za týden několik stovek kilometrů.

Rodiče sice využívají televizi ke zklidnění dítěte, ale dopad sledování televize na dítě má právě opačný efekt. Tzv. televizní dítě, které se dívá na televizi několik hodin denně, naopak není schopno se pořádně soustředit a chová se jako hyperaktivní, i když hyperaktivní by při řádné výchově nemuselo být. Podobně ani u počítačových her neznají děti hranic. V šesté třídě se nám kluci chlubí tím, že u počítače vydrželi hrát 26 hodin v kuse.

Globální výchovná nejistota

Všechny tyto a související změny mají za následek, že doba je velmi nejistá. Jak dlouho bude trvat, než se to trochu stabilizuje? Odhadem asi sto let - to je totiž vzdálenost tří generací mezi vnukem a prarodičem. Teprve až zestárne první generace, která s počítači a televizí vyrostla, pak bude schopna dávat plošně doporučení svým dětem a vnukům, jaké zásady se jí osvědčily a na co je třeba si dát naopak pozor. Takto totiž funguje morálka chápaná jako transgenerační heuristická zpětná vazba, která pomáhá dětem (potažmo vnukům) se zorientovat a přežít v daném prostředí.

Dnešní dobu nejvíce charakterizuje bezbřehé tápání. Zejména ve výchově a v partnerských vztazích. Objevily se nové možnosti, tak proč je nevyzkoušet? Jenže takto experimentujeme na dětech a partnerech. Módní je dnes například střídavá výchova. Ale vcelku jediná její forma, která je pro děti nejméně závadná, je případ, kdy děti zůstávají doma a střídají se rodiče. Každý týden je jeden s dětmi a druhý na "služební cestě", pak si to prohodí. Jenže na tento model jsou rodiče moc velcí egoisti - to, co sami nechtějí snášet - totiž to neustále stěhování, raději vnutí malým dětem, které se nemohou bránit. Výsledky těchto experimentů s dětskými životy, ale uvidíme nejdříve za dvacet let. Stejně tak se experimentovalo s výchovou v ústavech v 50. letech minulého století. Občas se objeví nápady, jako je zákon zakazující tělesné tresty a jiné nesmysly. Už jenom fakt, že se takový nápad může dostat do médií svědčí o tom, že si celá společnost neví rady s partnerskými vztahy, rodinou a výchovou dětí.

Finanční krize a exekuce

Od finanční krize našťastí můžeme očekávat spíše zkvalitnění partnerského soužití právě proto, že se omezí nesmyslné experimentování se vztahy a zbrzdí i lehkost, s jakou se vztahy rozpadají. Vždy při ekonomických krizích bylo možno pozorovat, že rodiny se semkly, měly najednou více dětí a méně se rozpadaly. Bída nutí lidi více spolupracovat a vzájemně si pomáhat.

Od sametové revoluce vidíme tři vlny vykrádání. Nejprve se jednalo živelnou privatizaci, kdy se rozdal státní majetek. Pak přišla na řadu Evropská unie a její zdroje. V tom jsme byli dobří nejen my, ale i nechvalně známé Řecko. Dnes, když už všechny tyto zdroje vyschly, obracejí finanční vykukové svou pozornost na majetek chudých, hloupých a slabých. Těch jsou davy a není tak těžké je o peníze obrát.

Základní mechanismus jsou spotřebitelské půjčky a na ně plynule navazující exekuce. Exekuce však likvidují nejen ty, co ještě nějaký ten rodinný majetek mají, ale především ty, kteří nemají majetek žádný. Princip spočívá v tom, že exekutor jim zabaví i ty dávky, které jim dává stát k tomu, aby nemuseli krást a prostituovat. Takže vlastně sociální dávky plynule přecházejí ze státní pokladny do kapsy těchto lichvářských organizací.

Samozřejmě politické strany to moc nezajímá - nemá cenu spekulovat proč - ale jedna z nejlepších ochran vůči tomuto druhu zlakotopectví by byl prostý zákon: Každý, u koho musel soud řešit jakýkoli problém se splácením půjčky, je automaticky omezen ve způsobilosti v nakládání s penězi tak, že následujících pět let nesmí uzavřít žádnou půjčku. Bude to mít napsáno v občance a tím bude chráněn před lichvářskými společnostmi po dobu pěti let.

Denní vyplácení dávek

Další ochranou těchto nemajetných, která naráží na politickou nevědu, je denní vyplácení sociálních dávek. Velká část populace neumí vyjít s měsíčním platem - vyčkávají den výplaty jako smilování. To se dvojnásob týká všech, kteří jsou na sociálních dávkách. Člověk totiž není evolučně nastaven na uspokojení oddálené o celý jeden měsíc. Když se naši předci vypravili na lov, bylo samozřejmé, že si odměnu vychutnali ten den, co ji ulovili. Proč by měli čekat na 15. příštího měsíce?

Pokud dnes lidem vyplácíme dávky jednou za měsíc, je to jako je hodit do kanálu. Buď je ihned utratí, nebo jim je v zápětí seberou exekutoři či lichváři. Jinými slovy vůbec nedojdou cíle, ke kterému je zákonodárce zamýšlel.

Jednou k ombudsmanovi přišla asi dvaadvacitiletá dívka se dvěma dětmi a chtěla po Dr. Motejlovi, aby jí zaplatil interrupci. Měla muže v kriminálu. Bydlela u tety. Ta si na její občanku vzala nějaký spotřebitelský úvěr a následná exekuce jí zkrouhla sociální dávky na 500 Kč měsíčně. Samozřejmě že kradla plínky v obchodě a prostituovala. Co jiného měla taky dělat? Je zbytečně meditovat nad její hloupostí. Důležitější je si uvědomit, že stát jí nedává sociální dávky, aby jí zbylo 500 Kč na měsíc. Sociální dávky jí dáváme především proto, aby nemusela krást a šlapat chodník. Způsob, jak zaručit, aby ty peníze opravdu byly utraceny za jídlo a bydlení je prostý:

- a) omezit jí ve právní způsobilosti uzavřít jakýkoli dluh na následujících pět let.
- b) ustanovit jí zvláštním příjemcem sociálních dávek, aby z dávek bylo napřed zapláceno bydlení.
- c) zbytek peněz musí dostávat v denním režimu. Tedy rozmístit automaty, které by vydávaly nejméně padesátikorunu a nejvýše 200 Kč jednou za tři hodiny. Ty by byly váznány na kartu (a otisk prstu). Když by dotyčná potřebovala peníze musela by si dojít osobně k automatu a vybrat si je. Kdyby například měla dostat 3000 za měsíc, tak by si mohla vybrat stylem každých 12 hodin 50 Kč, nebo jednou za čtyři dny by si mohla vybrat 200 Kč pak počkat tři hodiny a vybrat si dalších 200 Kč.

Tento stroj by jí jednak učil pravidelnému režimu. Ale hlavně měla by vždy po ruce nejnütnější obnos, když má hlad či děti něco urgentně potřebují. Lichvářům naopak nestojí za námahu, aby s ní běhali co tři hodiny pro 200 Kč.

Dnešní zákony sice umožňují vyplácet dávky denně, ale nikde se tak neděje. Ano, tyto automaty by nás stály jistou vstupní investicí, ale zaručili by nám, že dávky naplní cíl, ke kterému jsou určeny. Podívejme se ale na opačnou část populace - na ty bohaté. Ti nemají problémy o nic menší.

Když je syn něco mezi budižkničemou a nanicdílem...

V době blahobytu lidé tolik neumírají, ale dá se říci, že hnijí za živa. To je stále narůstající problém mladé generace. Rodiče často vydělávají horentní sumy, ale jsou zoufalí, když se podívají na svého třicetiletého potomka, který se opravdu nemá k ničemu. Začal studovat asi pět vysokých škol, ale žádnou nedodělal. Začal řadu zaměstnání, ale nikde nevydržel déle než tři měsíce. Rád bych chodil alespoň s jednou holkou, ale holky si prý za to samy můžou... Za to bravurně ovládá pět dálkových ovládaní a na Facebooku je jako doma. "Co s ním?" zní nerudovská otázka.

Ale dříve než se jí pokusíme odpovědět, musíme položit jiné otázky: "Dokáží rodiče překonat svůj stud za něj? Dokáží se k tomu problému postavit čelem? Přiznat ho nejen sobě, ale i připustit, že by se o něm dozvědělo okolí? Umějí si vůbec představit, že by žili bez syna?" Pokud si na tyto otázky odpoví rodiče kladně, pak je z poloviny vyhráno. Následný postup je totiž poněkud tvrdý a musí být důsledný, aby byl úspěšný.

Tací rodiče na své jméno buď koupí, nebo dlouhodobě pronajmou garsonku. Vybaví ji nejnütnějším nábytkem - postel, stůl, skříň, trocha nádobí. (Zvážit mohou nějaký pomalý Internet, pokud s ním neměl syn v minulosti problém, aby si mohl shánět práci.) Syn si tam přestěhuje svůj pokojíček. A začne tam sám žít.

Aby nekradl, posílají mu rodiče posílají trvalým příkazem každý den na konto okolo 100 Kč. (Jsou banky, které to umožňují zadarmo.) Tedy syn je stojí 3000 kapesné plus 3000 nájem domku. V nejhörším ještě za něj zaplatí zdravotní a sociální. Tedy do 5-8000 Kč se v pohodě vejdou. To pro

movitější lidi není žádný problém. Peněz mají dost, ale s dětmi si nevědí rady. Do takových dospělých dětí stejně většinou investují víc než tuto sumu, i když s nimi žijí doma.

Za tuto minimální investici do syna si koupí klid a čisté svědomí, že kvůli nim syn nemusí krást či dcera prostituovat. Jestli bude nebo ne, to je jiná otázka. Klid spočívá i v tom, že mohou zastavit své nekonečné výtky. Prostě minimální živobytí má zaopatřeno, takže je na něm, co chce dělat dál. V jednom případě, co jsem řešil, bylo nebezpečí, že si tam syn zbuduje pěstírnu marihuany. V tomto případě pomohla výhružka, že rodiče mají stále klíče od bytu a občas budou dělat namátkové kontroly, zda tam nějaké drogy nejsou. Pokud je najdou, bez dalšího upozornění je vyhodí. Pokud syn vymění vložku v zámku, zavolají zámečnicka atd.

Syn tedy sedí v garsonce. Trpí samotou. Pokud chce někoho vidět, musí vyrazit do ulic či za kamarády. Nemá, do čeho píchnout, ale přesto je výhodou, že začíná o piky. Doma u rodičů je všechno dokonale automatizované. Když chce čaj, tak stačí zavolat: "Mami, dones mi čaj." A najednou se čaj zjeví na jeho stole. Tady může řvát, co chce, a čaj se nezjeví. Musí ho koupit. V čem ho uvaří? Vařič je pruda. Chtělo by to rychlovarnou konvici. Kde ji vzít? Buď vleze a vytáhne nějakou starší z kontejneru, nebo na ni musí ušetřit. 300 Kč znamená tři dny nejíst. Uf, to je dost vysoká cena za konvici. Tak, že by šel na brigádu? Vydělá si prvních 500 Kč. Těma si dřív jen připaloval a najednou je to terno. Má konvici, nemusí se prudit s vařičem! Stejný postup s telefonem. Najednou nedělní oběd u rodičů je úžasné zpestření jídelníčku, který se jinak skládá převážně z cigaret a konzerv.

Díky tomuto postupu najednou, vše, co má, co dosáhl, si musel vydělat on sám. Je výhoda být sám svým pánem, kterému nikdo furt nenadává. Najednou peníze v očích syna získají svou funkci a věci svou hodnotu. Rodiče asi nejsou nadšení, ale zastavily se nekonečné výtky. Syna zvou domů pouze na návštěvy, třeba na ten nedělní oběd. Po obědě možná ještě kafičko, ale pak "Ahoj. Tak zase někdy...".

Samozřejmě ne vždy to dopadne takto ideálně. Na druhou stranu často stačí tímto postupem jen pohrozit a najednou věci jdou. Dcera jedné mé klientky, svobodné matky, takto přespala dva dny na schodech před bytem a hned s ní byla rozumější řeč.

Komplikace začínají, když si syn začne brát spotřebitelské půjčky. Pak rodiče musejí mít odvalu zažádat soud o omezení způsobilosti v nakládání s penězi. Ideální by bylo omezit ho hned po prvním problému se splácením, ale na to asi soud nepřistoupí, takže se bohužel musí čekat na n-tý problém.

Filosofií tohoto přístupu je dát synovi ne měkký záchranný polštář, ale "malý stan" s tvrdou zábranou karymatku. Ta sice brání, aby nedopadl na úplné dno, ale přesto je hodně nepohodlná. Ta z něho nedělá úplného zkrachovance, ale naproti tomu každé i malé zlepšení je možná malým krokem pro lidstvo, ale přesto velkým krokem pro něho. Podobný mechanismus popisují i přísloví, že hlad je nejlepší kuchař, a co nic nestojí, za nic nestojí. Aby syn ocenil výhody rychlovarné konvice, musí na vlastní kůži zažít, jaká je to frustrace být bez ní. Když mu tuto frustraci rodiče nedají pocítit, pak si rychlovarné konvice a jiných věcí nebude nikdy vážit.

Kvalitnější využívání zdrojů a schopnost fungovat v nepříjemných prožitcích

V období blahobytu všechny organismy využívají zdroje nehospodárně. To se týká i lidí. Například naše trávení v době hladu využívá živiny z potravy efektivněji, než když je člověk přecpaný. Plýtvání se tedy netýká jen ekonomiky, ale především našich životů. Můj otec říkal, že bída se pozná podle toho, že budou posekané meze. Proč? Protože když je skutečná bída, tak lidé si pořídí slepice, králíky či kozu. Pak tráva na mezích přijde vhod. Neposekané meze jsou tedy nevyužitá energie. Možná čtenáři bude bližší tato modifikace: Ta pravá finanční krize přijde, až lidé budou vybírat auta podle nejmenší spotřeby. Dnes lidé sice remcají na cenu benzínu, ale přesto stále požitek z akcelerace auta je větší než případné ušetřené peníze. Právě překlopení této nerovnováhy v opačnou bude známkou, že to s finanční krizí začíná být vážné.

Další dnes málo využívaný potenciál lidí je jejich schopnost fungovat v nepříjemných prožitcích. Při vhodné zejména ideologické motivaci dokonce i dobrovolně. Blahobytná filosofie se více než chudá řídí principem hedonismu - co je nepříjemné, to nedělám a vyhybám se tomu. Tato

filosofie dnes ovládla veřejné mínění do té míry, že například se apriori považuje za selhání učitele, když dítě má při vyučování špatný pocit. Málo si ale uvědomujeme, že za tuto filosofii se platí ztrátou identity. Ukažme to na příkladu.

V hudební škole jsem potkal žákyni druhého cyklu. Tak jsem zavzpomínal, co jsem v jejím věku hrával: "To taky hrajete Arabesky od Debussyho?" "Já nehraju vážnou hudbu." "Proč?" "Já na to nemám techniku." "Technika není problém. Stačí hrát stupnice." "Ale mě stupnice nebaví." "To by bylo divné, kdyby vás bavily. Ty nebaví nikoho, ty jsou jen dobré na tu techniku." "Ale já nikdy nedělám nic, nač nemám náladu." Těchto šest N mi vyrazilo dech. Jenže i tato holka hraje na piano a sní o kariéře Madony, která má ještě dnes v krvi katolický dril z dětství. Ta umí těžce makat, i když nemá náladu, i když je unavená či ospalá. Bohužel obecně platí, že pevnou identitu si člověk může udělat právě jen, když umí fungovat v nepříjemných prožitcích. Na to bohužel naše děti dnes nepřipravujeme.

Jednoduchý a přesto účinný způsob, jak citelně zvýšit svou výkonnost nejen v době krize, je cílené upřednostňování "výživných" aktivit. Luštit sudoku je asi tak náročné jako vypočítat jeden příklad z knihy Zábavná matematika. Poslouchat CD v křesle je stejně relaxující, i když si k tomu otevřeme partituru a sledujeme hudbu v notách. Když si potřebujeme vymýt hlavu u počítače, nemusíme tři hodiny mastit PC hru, ale můžeme tři hodiny programovat v C#. Když máme chuť si přečíst nějaké drby, tak si nekoupíme Blesk či Aha, ale raději si otevřeme Vita Caroli od Karla IV nebo židovské starožitnosti od Josefa Flavia, co žil na přelomu letopočtu. Drby jako drby, ale ty historické jsou mnohem přínosnější než číst o další opici Ivety Bartošové. Ke každé běžné aktivitě existuje jedna výživnější, která prakticky není o nic náročnější, ale přesto je mnohem přínosnější.

Modleme se za to, aby krize přišla co nejdříve

Dovednosti minulých generací se zapomínají. Já ještě vím, jak se mají sázet rajčata. Moje děti to už vědět nebudou. Já vím, jak má vypadat kurník, kdo to ale naučí moje děti? Pokud bude blahobyť, tak já ne. Má-li přijít těžká finanční krize, tak je pro naše děti lepší, aby přišla spíš dřív než později. Dokud ještě žije generace těch, která uměla fungovat v bídě, která nás může naučit třeba dojít kozu.

Počet normovaných stran: 10,3; Počet znaků: 18594